

ימי נעורים עם ז. רובשוב

מאת גרשם שזום

ב.

גם לאותו פנסיון וקלעתי בו כותו של שור, שבאותם ימים עוד נקרא בשמו המקורי רובשוב, על שם העיירה הרוכזת בוואליניה, שנתחבבה עלי אחר כך כמקום דפוסים של הרבה ספרי חסידות וקבלה. פנסיון זה היה מקום מופלג לא ריכוז גדול של יהודי רוסיה, פולין וגליציה והסו תחת כנפיה של הגברת שטרוק, שעת היותה יהודי גרמנית שמרנית הסבירה פנים ליהודי המזרח ששלטו שם, כמעט כולם היו ציונים, ועבריה, יידיש ורוסית נשמעו שם יותר מגרמנית, וולמן שור היה מראשי המדברים. כשהוכרתי לעוזב את בית אבא, הביאני שור אל הגברת שטרוק כ"קרבן הציונות" שיש למצוא "סידור" בשבילה וכך נעו שינו שותפים ברחוב אהלנה. שור שעבד אז במערכת ה"יידישע רודנשאר", שבועון ציוני גרמניה (הוא היה אחד משלושת עמודי התווך של העיון), חי לפי לוח זמנים משלו. בבוקר היה ישן, אחרי הצהריים או בערב היה הולך למערכת ומשם הלך להרצות אחת מהרצאותיו ואחר כך ישבו בשי

עדין וכוזני אותה אשמורת הבוקר של יום 18 ביוני 1917, שבו נקראתי לשרת כחייל בצבא הגרמני, בימי מלחמת העולם הראשונה. כבן-עשרים הייתי וישנתי בל אותם החודשים לפני הקריאה הסופית לטירות הצבאי בפנסיון במערב ברלין. כי מגורה הייתי מבית אבא, שדעתי הציונית והמדיניות היו למורת רוחו. וכך נמצאתי בודד בעיר מולדתי. האיש היחיד שהלך עמי באותו בוקר, בין שעת המש ויש, כדי ללוותנו אל שערי הקסקטין, שמשם יש לחו אותנו למקום שירותנו, היה ידידי זלמן שור, שישב עמי, הדרי מול הדר. באותו פנסיון, כשנפתי רדנו על יד השער, התנשק עמי כמנהג בני רוסיה והרגשתי שהוא משלשל משהו לתוך ידי והסתי חלק מהר, הבסתי והנה הוצאתי כיס זעירה של ספר תהלים, ובי עמוד שלפני השער כתוב: ה' ישמך מכל רע, ישמור את נפשי שך, כ"ח סיון תרע"ו. ועדין הסתי פר הזה שמור בידי וליזוני בהרבה דרכים.

חת רעים (בבית קפה שלא היה אז מה להזמין, או במסכה של הגב' שטרוק שתמיד היה שמור שם משהו טוב לבני הסתה המי יוחסים) עד שעה מאוחרת מאוד, הימים היו ימי מהפכת פברואר מארס ברוסיה וההתרגשות בפני סיון שטרוק — אין לה שיעור, תלו תקוות עצומות ברוסיה חדשה ודמוקרטית ושור היה מה שפורות הגדולים לתקוות אלו שנכזבו באכזריות. אך מי העלה או שפקות כאלה? הלך-הרות בפנסיון נעשה פרוידוי ואנטי גרמני בחדשים אלו. כאשר ניטלה אימת הצארינו, והכל נדו לי כשי נקראתי להתגייס כחייל,

ג.

באותן השנים היה שור מראשי הנואמים בארגוני הנוער הציוני, הוא היה "פיומן" שלא ידענו כמותו. ואין פלא שהרצאותיו מפ" כו קהל רב. תורחו ניתנה בקולי קיולות וכהתלהבות של רמ"ח איבי ריו שלא נשמעו ולא נראו כמר חם בציבור היהודי דובר גרמנית. והפלא היה: דבריו היו מעניינים נים ובעלי תוכן. הוא הירבה להר צות על נושאים היסטוריים ועל סופרי עברית ויידיש, על עניינים שידע אותם על בודיים ושהיה בהם, בעניינה, משום גילוי "יהודי ד"י גדול. אמת הדבר — רביה השתוטמו על המראה הזה, כי דיבורו היה כקריעת מעיינות תהום, אבל הוא כבש את הלבבות. ואם לא הרצה באחת האגודות הציוניות, מצאת אותו ברוב הערי בים הפנויים ב"אגודה להשכלת הפועלים היהודים על שם פרוץ", ברובע היהודי הסמוך לככר אלכי סנדל. זאת היתה אגודה יחידה במינה. היא היתה ארגון המשותף של פועלי-ציון והבוגדיסטים, שב" מסיבות המלהמה עשו מעין "שלום בית" ביניהם והקימו ארגון חר" בותי משותף. לבו של שור היה נתון לאגודה זו שבחוכה נתקיים הקן הראשון של "פועלי-ציון" בברלין. דירת האגודה היתה סמוי כה למשכן ה"יידישע פולקסהיים" של ד"ר זיגרייד ליהמן וחבריו שהטיפו או להליכה אל העם" לפי דוגמת הנארוניקים הרוסים, שור היה מיוזם עם שני המה" נוח. פעילי ה"פולקסהיים" היו מרחפים בערפלי טוהר של רומני טיקה פולקיסטית ו"דתיות" בובי ריאנית, אבל האוינו בנפש הפצה ליהודי רוסיה כמו שור, כיתאין וד"ר גרומר (כולם מנאמני פנסיון שטרוק), שראו בהם "התגלמות שלמה של "שר האומה".

באגודה "פרץ" הרצה שור ביידיש וכל מי שרצה לשמוע יידיש נפלאה (או ללמוד יידיש, כמוני), הלך לשם. הוא נתן קורס מפורט על תולדות ישראל, שאם אינני טועה נמשך כמה שנים, וליצני הדור אמרו שהתחיל מאדם הראי שון ועתיד לסיים בדוב ברוכוב, שור היה החסיד הראשון של ברר כוב שפגשתי בחיי, אבל איני זוכר אם התלהבותו היתה נתונה יותר לברוכוב עורך ה"פנקס" והבלשן ביידיש או לברוכוב מחברו של "אונזער פלאטפארם". שור היה אמנם "פועל ציון" נלהב יעשה כמה נפשות למפלגה זו בין טובי ציוני גרמניה, אבל לא היה בו שמץ של כיתמיות ואהבת ישראל שלו כהפה את הכל. נדמה לי שב" זמן שהכרתי אותו, כבר נה"ז אצלו שיני הדוקטרינה המארכיסטית, וה"סוציאליסטישע מונאטס" העפטע" הרביזיוניסטיים נשרו מחיקו, ומימי לא שמעתי הרצאה מארכיסטית מפיו (אם לא שכחתי חיה מפני שלא נקלטה תורה זו בלבי). הוא דיבר בנגות הריאקציה הבורגנית, אבל במדינה הסר ציאליסטית שהטיף לה, כבר היה שמור מקום בגלוי או בסתר לקדושי-ברוך-הוא.

בתחילת שנת 1917 התחלטה "ההוצאה היהודית" בברלין לפרסם טם תרגום גרמני של הספר "יו" כור", שהופיע ביידיש בניריווק בעריכתם של דוד בן-גוריון ויצחק בן-צבי. קדמה לזה מהדורה עברית שהופיעה בארץ-ישראל לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה. הציעו לי לתרגם את מאמי רי הקובץ, כל אחד מלשונו המי קורית, לגרמנית. כאשר פקפקתי הרבה, אם הכנתי ביידיש מספקת לשם משימה זו, שידלני שור ואמר: מה אתה רוצה? הרי זה עתה כתבת דברי בקורת חריפים נגד תרגומי של אלכסנדר אליאס ברג! לך והיכיה למעשה מה שאתה דורש מאהרים! הרי גרמנית ועברית אתה יודע, וגרמנית של ימי הביניים למדת בגימנסיה — ובכן, נשאר לך המלים הסלא-ויות, ואת פירושן של אלו חשאל ממני! לשם מה אנחנו שכנים? כך השרה עלי רוח של הענה וישבתי שלוש שעות בכל יום ותרגמתי את "חכור", ועוד היום אני קורא בחרגום ומתפלא על מעשה כשפים זה של שור שבכוחו עשיתי מה שקיבלתי עלי (והעלמתי את שמי בנדפס).

ה.

שור, שכנאם היה כמעין המת" גבר, היה גם איש-שיחה ומספר נפלא. בעיני היה כשליח הבא ממרחקים. מעולמה של יהדות חיה, להחיות העצמות היבשות של יהדות גרמניה. לבנו היה או פתוח לקלוט דברי שליחים. לא מתחו של דבר, גם שור ניקש ללמוד ולקלוט והיה שואל ומת" עניין הרבה כהווי זה שגלה לתר" כו, וגילה מידה רבה של הבנה לרוחם של יהודי גרמניה, ומה גם של המיעוט הציוני שביניהם. חוטים רבים קשרו אותו לחוג זה והיה כאן שפע מחמיד של הש" פעה גוטלין. כל ימי הצטערתי שלא קבע לו מקום בבית המדרש והקדיש את ימיו לחקר ההיסטוריה היהודית שידע להתחמת בצורה מופלאה כל כך. מתחמת זו צרת מהון כשיכחה לשני צדדים, לא הפתיעה אז, רבים מאתנו — נקרע לבם בין היצרים, ובפרט אלה שקבעו להם תכנית לעלות לארץ, גם שור היה בין אלה, ולא ידע אם יינתן לו אפילו לסיים לימודיו באוניברסיטה. שהופסקו עם פרוץ המלחמה ועם כניסוחו לעבודה ציונית ועהונאית. כמה פעמים הידש מאמציו וחתר לק" ראה עולם המחקר שגדולות היה יכול לפעול בו, אבל תמיד נכנסו דרישות המפלגה והציבור באמצע, ולא ניתן לו מבוקשו. אך נחמה פורתא יש כאן: אילו ניתן לו מבוקשו והיה נעשה היסטוריון מופלג היה מעלה על הכתב כל אשר הגה על שבתי צבי (והרי תויונות גדולים הזה בפרשה זו), ספק גדול הוא אם היינו יכולים לברכו היום להיבחרו לנשיא מדינת ישראל.